

SZABÓ PÁL CSABA

KRASSÓ ÉS SZÖRÉNY VÁRMEGYE EGYESÍTÉSE

„Egy jó közigazgatási rendszernek
legelső tulajdona tartozik lenni,
hogy a rendet és a szabadságot,
még pedig a testületek az egyének szabadságát,
a kormánynyal szemben épen úgy,
mint a nemzetét, mint egészét,
az idők folyamán keresztül megkímélje,
az erőszakos rázkódtatások ellen biztosítsa”.

Tisza Kálmán, 1865

„A törvényhatóságok területének
jelenlegi beosztása sem az állami
közigazgatás igényeinek,
sem a helyes önkormányzatnak,
sem a közönség érdekeinek meg nem felel”

Szapáry Gyula belügyminiszter, 1873.

„... magyar és román nyelven kifejezett
hazafias felszólalások... tömeges részvétel ...
lojális és hazafias ovatio...
a legnagyobb rend és összhang...”

*Tabajdy Károly főispán távirata
Tisza Kálmán belügyminiszterhez,
Krassó-Szörény megye alakuló közgyűléséről.
1881. január 4-én 12 óra 45 perckor.*

A magyar országgyűlés által 1880. novemberében elfogadott LV. törvény-
cikk – amely Krassó és Szörény megyét egy törvényhatósággá egyesítette – egy
több mint évszázados, keserves, változatos, sokszor reménytelennek tűnő területi-
igazgatási és politikai reintegrációs folyamatot lezárva, helyreállította az anyaor-
szág államjogi értelmű egységét. A két megye egyesítésével, illetőleg a félkatonai
szervezetű Szörény megye felszámolásával, a képviseleti demokrácia elvei és
alapintézményei – a kiegyezést követően majd másfél évtizeddel – immár az ország
egész területén érvényesülhettek.

A hajdani Krassó megye Mohács előtt Temes és Torontál déli részén terült
el. A megye 1718-ban szabadult fel a török uralom alól, 1751-ig a Temesi bán-
sághoz tartozott, és katonai igazgatás alatt állott, 1751-ben polgárosították, majd
1779-ben visszacsatolták az anyaországhoz. Az 1790. évi XXVIII. törvénycikk
adott a megyének az országgyűlésen ülési és szavazati jogot. 1849-ben az újonnan

megalapított Szerb vajdaság és Temesi bánság részévé vált, majd a politikai viszonyok változásával 1860-ban került vissza Magyarországhoz.¹

Szörény megyét az 1873. évi XXVII. törvénycikk állította fel, ezt megelőzően a megye területe Temes megye részét képezte. Szörény megye – történeti érvekkel is gazdagon megtámogatott² – létrehozása valójában a katonai Határőrvidék³ polgárosításának egyik fontos részemét és biztosítékát képezte. A Habsburg birodalom határvédelmére megszervezett, majd katonai-politikai megfontolásokból területileg és koncepcionálisan továbbfejlesztett Határőrvidék legfőbb rendeltetése a török elleni hatékony és folyamatos védelem biztosítása volt. Ennek megfelelően az első határőrezredek a 16. századtól kezdve alakultak meg főként Horvátország és Szlavónia területén. A bánsági Határőrvidéket 1764-ben Temes, Torontál és Krassó megyei területekből alakították meg, benne Pancsova székhellyel, a német-bánsági, Fehértemplom székhellyel pedig az oláh-illyr ezredet. 1776-ban a bánsági Határőrvidékhez csatolták a titeli csajkás zászlóalj, 1779-ben az oláh-illyr ezred illyr részét Torontál megyébe osztották be, 1845-ben pedig megalakult az önálló szerb ezred. Ily módon a 19. század derekán a magyar Határőrvidéket a titeli csajkás zászlóalj, a német-, a szerb- és a román-bánsági ezredek alkották. Az abszolutizmus időszakában a Bach-rendszer az egész Határőrvidéket külön tartományként kezelte, a katonai közigazgatást a kiegyezés sem szüntette meg, ám 1868-ban a horvát-magyar kiegyezés meghatározta a Határőrvidék leendő területi megosztását Magyarország és Horvátország között.⁴

A Határőrvidék generális gazdasági-társadalmi alapegysége az ún. házközösség volt, amely patriarchális nagycsaládokat egyesített a közös háztartás és az önellátó mezőgazdasági üzemszervezet keretei között. Minden házközösség birtokában – általános katonakötelezettséggel összekötött – el nem idegeníthető ingatlan törzsvagyon volt, amely házasság, öröklődés, vagy végrendelet útján sem vezethetett a házközösség feloszlásához. A földközösség és katonakötelezettség összekapcsolása, majd az ezredek belüli etnikai homogenizáció, „a szuronytövi-

¹ EDELÉNYI SZABÓ DÉNES: Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Magyar Statisztikai Szemle, 1928. 6. szám. 674. p.

² „Emlékirat gróf Lónyay Menyhért miniszterelnökhöz Keve és Szörény vármegyék fölélesztése tárgyában”. Századok. 1872. 194. p.; PESTY FRIGYES: A szörény vármegyei hajdani oláh kerületek. Bp. 1876.; PESTY FRIGYES: A szörényi bánság és Szörény vármegye története 1–3 kötet. Bp. 1877–78.

³ A Határőrvidék létrejöttére, belső viszonyaira vonatkozó korabeli irodalomból kiemelhető: JOSEF SCHWICKER: Geschichte der österreichisch Militärgrenze. Wien 1883.; STASSIK FERENC: A volt határőrvidéki házközösségek. Nagybecskerek 1900.; SZENTKLÁRAY JENŐ: 100 év Dél-Magyarország történetéből Bp. 1879.; BODOR ANTAL: Délmagyarországi telepítések története és hatása a mai közállapotokra. Bp. 1914.

⁴ Az 1868. évi XXX. törvénycikk 65–66. paragrafusai.

sekkel tuskézett fa” valóban hatékony határőrizetet biztosított⁵, ám a török veszély elmúltával, s különösen az alkotmányosság 1867-es visszaállításával a személyes és általános védkötelezettség, a polgári magántulajdon, a szabad végrendelezési körülményei között, a Határőrvidék korszerűtlen belviszonyai mind nagyobb politikai teherként jelentettek Magyarországon és Bécsben egyaránt.

Ezt felismerve bocsátotta ki az uralkodó 1872. június 9-én kelt császári rendeleteit,⁶ amelyek megindították az anakronisztikus határőrvidéki állapotok radikális átalakítását, amennyiben a Határőrvidék egész területén életbe léptették a honvédségről és a népfelkelésről szóló törvényeket,⁷ szolgabírói járásokat, polgári bíróságokat hoztak létre, és a magyar állam fensőbbségét ismerték el adó, – igazság, – oktatás és börtönügyekben is. Miután a királyi rendeletek a Határőrvidéken gyakorlatilag megszüntették a katonai közigazgatást, 1873-ban az országgyűlés a magyar Határőrvidéket egyesítette az anyaországgal.

A magyar Határőrvidék polgárosításának területi-népességi következményei⁸

Közigazgatási egység	Terület (négyzet-mérföld)	Népesség (fő)
1873 előtt		
Román-bánsági ezred	60,6	98.779
Szerb bánsági ezred Fehértemplom nélkül	44,6	85.383
Német-bánsági ezred Pancsova nélkül	44,1	98.485
Titeli zászlóalj	13,9	32.011

⁵ „Mennyivel éberebbekké, mennyivel rettentetlenebbekké teszi őket az a gondolat, hogy nejeik és gyermekeik ott vannak abban a fenyegetett faluban, alig pár lépésnyire tőlük, és hogy nem hátrálhatnak meg a nélkül, hogy őket biztos halálba vagy rabszolgaságba ne taszítsák... eleven védgát, mely minden percben kész ekéjét a félig fölszántott barázda mellett hagyni és fegyvert ragadni, mely hátáról különben sem szakad le soha... Lehetett volna-e akkor célszerűbb és biztosabb eszközt kitalálni a határ elzárására?” Georges Perrot 1868-as utazása a Határőrvidéken. Fordította SÁMI LAJOS, Vasárnapi Újság, 1870. 19–22 szám.

⁶ A királyi rendeletek teljes szövegét közli a Magyarországi Rendeletek Tára 1873. évi kötete 484–500 p.

⁷ Az 1868. évi XL.–XLI.–XLII. törvénycikkeket.

⁸ Képviselőházi Irományok 1872. VII. kötet, 264 p.

Közigazgatási egység	Terület (négyzet- mértföld)	Népesség (fő)
Krassó megye	90,88	259.079
Temes megye	103,01	356.174
Torontál megye	119,26	413.010
Bács-Bodrog megye	179,73	576.149
1873 után		
Szörény megye	75,12	105.211
Krassó megye	101,08	282.831
Temes megye	115,24	388.208
Torontál megye	171,01	534.416
Bács-Bodrog megye	192,63	608.160

A visszacsatolásról és a polgárosításról rendelkező 1873. évi XXVII. törvénycikk a négy magyarországi határőrvidéki kerületet a szomszédos vármegyékbe olvasztotta, s emellett létrehozott egy teljesen újat, Szörény megyét. A szerb-bánsági ezred 9. 10. 11. századát és 6. századának Karas folyó bal partján lévő részeit Krassó megyéhez csatolta, a Karas jobb parti részeit, 4. 5. 8. századát és a német-bánsági ezred 11. 12. századát Temes megyéhez, a szerb-bánsági ezred többi részét és a német-bánsági ezred első tíz századát Torontál megyéhez, a titeli zászlóaljbat Bács-Bodrog megyéhez osztotta, a legnagyobb területű román-bánsági ezredből és a szerb-bánsági ezred 12. századából pedig létrehozta Szörény megyét.

A Szörény megyei polgári önkormányzat teljeskörű kiépítését illetően a törvény kivételes szabályokat léptetett életbe, s a hatályos önkormányzati törvény⁹ 91. és 92. paragrafusának rendelkezéseitől eltérően határozta meg a megyei képviselet és közigazgatás felépítését. A Határőrvidék polgárosításáról szóló törvény 10. paragrafusa ugyanis kimondta, hogy Szörény megyében – a vármegyei törvényhatóságok között egyedülálló módon – a megyei alakuló közgyűlés feladatait – a választópolgárokat teljesen mellőzve – egyszerűen a volt román-bánsági ezred és a volt szerb-bánsági ezred 12. századának ezredközösségi képviselőiből alakított

⁹ Az 1870. évi XLII. törvénycikk.

közgyűlés tartozik teljesíteni. Mindemellett Szörény megyében a régi járási tisztviselők is a helyükön maradtak mindaddig, „míg a törvényhatósági bizottság választott tagjainak fele új választás alá nem kerül”,¹⁰ azaz addig, amíg a kormány lehetőséget nem lát majd valamikor a bizonytalan jövőben a szörény megyei viszonyok demokratizálására. Ezzel – a meglévő vármegyékbe tagosított ezredekkel ellentétben – a szörény megyei közigazgatás teljes polgárosításának végrehajtása tulajdonképpen a kormány kompetenciájába került.

A polgárosítás folyamatának zökkenőmentessége érdekében az átmenetet szabályozó törvények¹¹ több helyütt érvényben hagyták a régi határőrvidéki szabályozást, illetve új kedvezményeket léptettek életbe.¹² Karánsebesen, Fehértemplomon és Pancsován királyi törvényszéket állítottak fel, s egyúttal mindhárom várost önálló törvényhatósági joggal ruházták fel.¹³ Nagy jelentőséggel bírt, hogy a volt Határőrvidék közigazgatási reformjai mellett, az átalakult vármegyék választókerületi beosztása, érintetlenül épült a régi ezredbeosztásra. A volt szerb-bánsági ezred és Fehértemplom városa így egy választókerületet képezett, a volt román-bánsági ezred Karánsebesel, a volt német-bánsági ezred Pancsovával hasonlóképpen, sőt a titeli zászlóalj is önálló képviselőküldési joggal rendelkezett. A polgárosítással foglalkozó képviselőházi vita során a nemzetiségi képviselők ennél is tovább mentek, és a Határőrvidék polgárosítási folyamatának speciális – főképp nemzetiségi – összetevőire hivatkozva politikai többletjogokat kívántak. Miletics Szvetozár szerb nemzetiségi képviselő a volt határőrvidéki területek számára 10–11 választókerület – ezen belül Szörény megyének két kerület – kialakítását tartotta szükségesnek.¹⁴ Javaslata megvalósulása nyomán a Tisza-Maros közén a parlamenti képviselőket illetően, a volt határőrvidéki területek kerültek volna a legkedvezőbb helyzetbe. Összehasonlításképpen, a lényegesen fejlettebb 410 ezer lakosú Torontál vármegye 10, a 356 ezer lakosú Temes 9, a 260 ezres Krassó 6 képviselőt küldött ugyanekkor a parlamentbe.¹⁵

A volt határőrvidéki területeknek a magyar vármegyei rendszerbe történő integrálódásával kapcsolatban a legnagyobb nehézséget a Bánát logikátlan és arány-

¹⁰ 1873. évi XXVII. törvénycikk 12. §-a. 1872–1874. évi törvénycikkek Bp. 1896. 206–207 p.

¹¹ Az 1873. évi XXVII.–XXVIII.–XXIX. és XXX. törvénycikkek.

¹² Így többek között a felesleges kincstári épületeket térítésmentesen községi használatba adták, a só ára változatlan maradt, egy akóig lehetővé tették az adómentes pálinkafűzést, a házasságban élő határőrvidéki újoncokat azonnal leszerelték, a határőrezredek helyén szervezett új ezredek három évig a hadfogadó székhelyen maradtak, stb. Képviselőházi Napló 1872. VII. kötet. 65–68. p.

¹³ Később Fehértemplom és Karánsebes törvényhatóságijellegét az 1876. évi XX. törvénycikk 1. §-a megszüntette, Pancsova viszont az egész korszakban megőrizte törvényhatósági jogosítványait, legközelebb ezt az 1886. évi XXI. törvénycikk 1. §-a erősítette meg.

¹⁴ Képviselőházi Napló 1872. VII. kötet. 74 p.

¹⁵ A volt Határőrvidék lélekszáma 1873-ban 340 ezer fő volt.

talán közigazgatási beosztása jelentette. A 16.–17. században Dél-Magyarországon a rendi vármegye szinte nyomtalanul eltűnt, a feltámasztott bánati megyék viszont közigazgatási és közlekedésföldrajzi szempontból egyaránt kedvezőtlen területszervezést valósítottak meg. Mind a négy bánati vármegye keskeny, ám igen hosszú területtel rendelkezett, a megyék perifériái a székhelytől nagy távolságra voltak, ami jócskán megnehezítette a hatékony közigazgatást. A kormányzat éppen ezért még az 1873. évi XXVII. törvénycikk megszületése előtt a Határőrvidék beolvasztására három elvi koncepciót dolgozott ki.¹⁶ Az első, a megyehatárokat radikálisan északra toltá volna ki, Maroson túli (Marostól északra fekvő) területeket is bevont volna az új megyealakulások kombinációjába, a második, a fennálló megyei viszonyok konzerválásával a Határőrvidékből önálló új törvényhatóságot alakított volna ki, míg a harmadik – a lényegében megvalósult – változat, középutas megoldást kínálva, részben megyei területváltoztatásokkal, részben valamilyen módon önálló határőrvidéki törvényhatósággal is számolt. A megvalósított harmadik változat tehát lényegében elkerülte a nagyszabású – számos problémát felvető – területi reformok megkezdését, és engedett a katonai Határőrvidék valamiféle jogfolytonosságát kívánóknak. Szörény vármegye így a számos továbbélő határőrvidéki intézmény és részérdek befogadásában és védelmében is létrehozásának igazolását találhatta meg,¹⁷ de a megye létjogosultságát igazolta a történeti emlékezeten túl,¹⁸ a szörénységi táj morfológiai egysége, fejlődéstörténeti önállósága, járási beosztásának kiváló földrajzi elhatárolódása is.¹⁹ Joggal állapíthatta meg

¹⁶ A kormány javaslatait Szlávay József miniszterelnök ismertette a törvényjavaslatot tárgyaló képviselőházi osztályüléseken. Képviselőházi Napló 1872. VII. kötet 71. p.

¹⁷ Szörénynek ez a quasi érdekképviseleti szerepe még a megyeegyesítést követő években is tovább élt. Az 1880-as években a hajdani Szörény megye és székhelye Karánsebes városa képviselte legintenzívebben a megszüntetett Határőrvidék jogi, gazdasági, és nem egy esetben politikai érdekeit. 1882–83-ban jellemző módon Karánsebes, és több tucat szörénységi település folytatott – egyébként sikertelen – akciót annak érdekében, hogy a határőrvidéki nevelési és képzési alap és az általános határőrvidéki vagyonalap jövedelmeiből egy román főgimnáziumot létesíthessenek. Prefektúra Județului Severin 2/1882 12/18; 30/25–26. Direcția Județeană Timiș A Arhivelor Naționale Timișoara.

¹⁸ Pesty Frigyes szerint annak ellenére, hogy Magyarország délkeleti része „a változó politikai rendszerek mintaiskolájának használtatott, és sok oly intézményt mutatott fel tarka változatosságában, mely másutt e hazában ismeretlen volt” mégis „a 15. sz. közepe óta a szörényi és krassói területeket a források egységesen oláh kerületeknek nevezték”, később köztük a legnagyobb, a „karánsebesi districtus valóságos vármegyei életet” kezdett élni, végül magát „Szörény vármegyével azonosította”, s tulajdonképpen „ebben áll a közösség”. PESTY FRIGYES: A Szörény vármegyei hajdan oláh kerületek. Bp. 1876.

¹⁹ A karánsebesi járás a Bisztra és a Temes völgyét, a teregovai a Porta hágó két oldalát, a Temes és a Mehádia völgyek nyílásait, a bozovicsi az Almás vidéket az orsovai a Cserna vidéket foglalta magába, szinte pontosan követve a természetföldrajzi határokat.

a földrajztudomány, hogy ha „az új megye politikailag nem volt életképes, azt már nem földrajzi elemek okozták. A megye önálló léte földrajzilag indokolt volt.”²⁰

Mindezek ellenére, még meg sem száradt a tinta a Határőrvidék polgárosítását és Szörény megye létrehozását elrendelő törvényeken, máris elkezdődtek a tervezetek a bánáti közigazgatás átszervezéséről. Szapáry Gyula 1873 decemberében nyújtotta be a törvényhatóságok területének szabályozásáról és új beosztásáról szóló törvényjavaslatát. A korszak legalaposabb közigazgatási reformterve a Bánátban is lényeges változtatásokat javasolt. A törvényjavaslat Temes vármegye déli részéből (a Versec városa és Nagy-Szredistye, Laczunás községek északi határán húzott vonaltól délre) és Krassó vármegye déli részéből (Komoristye, Nagytikván, Csudanovecz, Steierdorf községek északi határán húzott vonaltól délre) Keve vármegye néven, Versec székhellyel egy új törvényhatóságot kívánt alakítani. A törvényjavaslat indoklása szerint „Temes megye 23 mértföldnyi hosszúsága, s a Dunáig elnyúlt alakja, kiterjedése, s nagy népessége miatt csak nehézséggel kormányozható, és különben meghagyott része magában is még mindig egyikét képezi az ország legnagyobb törvényhatóságainak”, másrészt „Krassó vármegye alsó része székhelyétől túl távol esvén, s attól részben nagy hegyek által lévén elválasztva, a megye többi részétől a közlekedés könnyítése és a lakosok kényelme miatt elszakítandó volt”.²¹

A törvényjavaslat az alig fél éve létrehozott Szörény vármegyét nem tartotta önállóságra alkalmasnak. A vármegye 105.211 fős népessége és 130.461 Ft-os államadója Szörényt valóban a kisebb törvényhatóságok közé sorozta. A szomszédos Temesnek például ugyanekkor 390 ezer lakosa, és 1.657 ezer Ft-os államadója volt, Krassó 290 ezer lakosa 765 ezer Ft államadót fizetett, vagy a hasonló lélekszámú Győr megye (103 ezer fő) 374 ezer Ft államadóval szerepelt a statisztikákban.²² Mivel a törvényjavaslat szerint, Szörény vármegye az önállóság feltételeivel nem rendelkezett, „kiegészítése pedig más törvényhatóságokból határszéli fekvése s területi nehézségek miatt nem eszközölthetett, ennél fogva Krassó vármegyével, mint amely déli része elszakítása által többé szintén nem bír az önálló törvényhatóság kellékeivel, s mint a melyre fekvésénél fogva különben is utalva van, egyesítendő.”²³ Mivel a Szapáry-féle javaslat képviselőházi tárgyalására sem került sor, Krassó és Szörény megye első egyesítési kísérlete egyelőre lekerült a napirendről.

²⁰ FODOR FERENC: A Szörénység tájrajza. Bp. 1930. 116. p.

²¹ Képviselőházi Irományok 1872. X. kötet. 65. p.

²² Képviselőházi Irományok 1872. X. kötet I. Csatlóvány 86–91. p.

²³ Képviselőházi Irományok 1872. X. kötet. 66. p.

Legközelebb 1876-ban a Tisza Kálmán-féle területrendezési intézkedések²⁴ érintették a két megye határait. A törvényhatóságok területét szabályozó törvények Krassó megye egyik legfontosabb települését, Fehértemplomot és kilenc egykori határőrvidéki községet (Jaszenova, Dupla, Új-Palánka, Ó-Palánka, Rótkirchen, Vracsegyva, Ablián, Krusicza, Redenberg) a szomszédos Temes megyéhez csatoltak. Fehértemplomot, mint a régióban jelentős települési helyzeti energiákkal bíró volt határőrvidéki várost, hagyományosan nehezen integrálták a vármegyei szervezetbe. (1873-ban az is komolyan felmerült, hogy Fehértemplom székhellyel egy nagy területű Duna-menti határőr vármegyét hozzanak létre, ami ellen a szörény megyei közgyűlés természetesen a leghatározottabban tiltakozott.)²⁵ 1876–1877-ben Krassó megyét illetően egy másik területi változás is történt. Egy néhány házból álló határszéli községet, Vámamargát – a két törvényhatóság egyetértésével – Krassóból Szörény megyéhez csatolták.²⁶

1873-at követően a kormány azonnal megkezdte a szörény megyei közigazgatás alkotmányos átalakítására irányuló munkálatokat, azonban hamar kiderült, gyors eredményre nem számíthat. A megyében a törvényhatósági bizottság és a megyei tisztikar megalakításához szükséges személyi feltételek szinte teljesen hiányoztak. A megye visszacsatolása után a megyei központi hivatalokat, az alispáni, tiszti ügyészi, jegyzői, számvevői állásokat csak nagy nehézségek árán más törvényhatóságokból önként vállalkozó és hivatalosan átvezényelt tisztviselőkkel sikerült részlegesen betölteni. A járási hivatalokban meghagyott katonatisztek²⁷ sem szakmai, sem politikai szempontból nem voltak alkalmasak a járási közigazgatás hosszú távú működtetésére. A katonatisztek közigazgatásból történő konszolidált eltávolítása érdekében a magyar kormányzat határozottan fellépett. Ennek eredményeképpen születtek meg 1874-ben és 1876-ban a királyi intézkedések, amelyek lehetővé tették a volt határőrvidéki katonatisztek visszalépését a közös hadseregbe, illetve – ha ezzel nem kívántak élni – a magyar államkincstár terhére végkielégítés, vagy nyugdíj kifizetését engedélyezte számukra.²⁸

²⁴ Az 1876: XXXIII. törvénycikk és 1877: I. törvénycikk

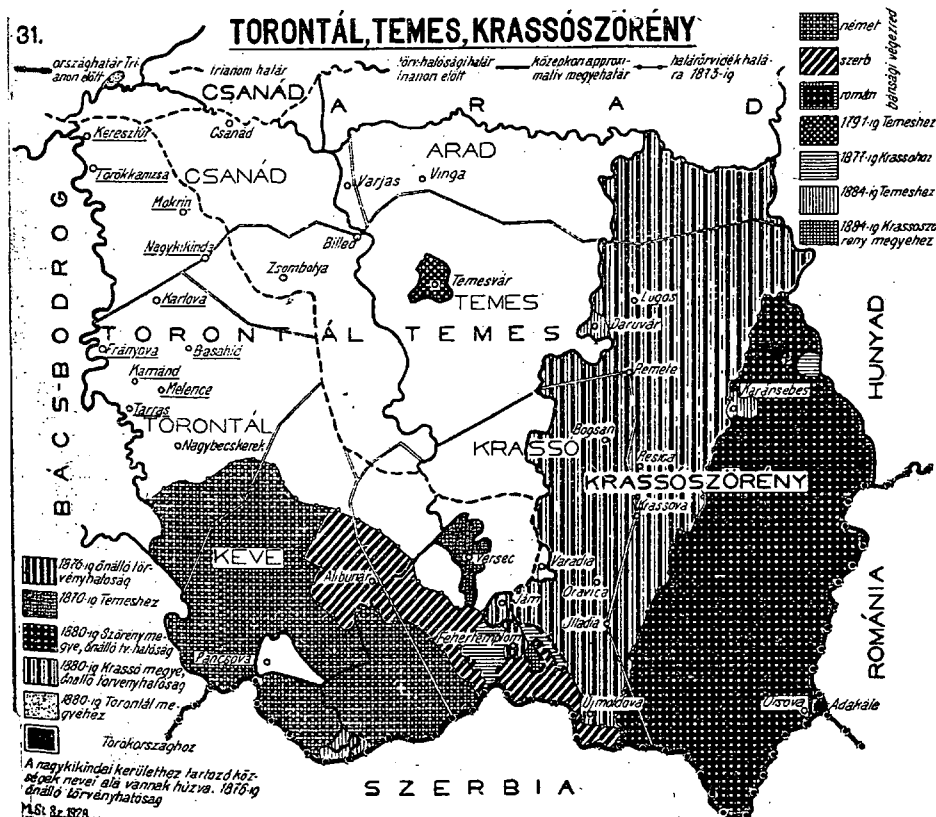
²⁵ „...ha bennünket azon mély szomorúság érne, hogy Szörény vármegye bár miként is eltöröltetnék, mi inkább Lugoshoz, mint Fehértemplomhoz tartozni kívánnánk”. BÁNOVITS SÁNDOR: Szörény vármegye emlékirata a helyhatóságok kihelyezéséről alkotott törvényjavaslatokbankimondott feloszlátása tárgyában. Bp. 1874. 9 p.

²⁶ EDELÉNYI SZABÓ DÉNES: Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Magyar Statisztikai Szemle 1928. 6. szám 685. p.

²⁷ Az egykori Határőrvidéken kétféle katonatiszt működött, „olyanok, akik valósággal katonai, azaz hadiszolgálatot teljesítettek, akik a határőrvidéki ezredekben, mint hadiszolgálatot teljesítő katonatisztek alkalmaztattak, aztán az úgynevezett közigazgatási katonatisztek, akik nem hadiszolgálatot teljesítettek, hanem adminisztrációval foglalkoztak”. Képviselőházi Napló 1872. VII. kötet. 68 p.

²⁸ Képviselőházi Irományok 1875. XI. kötet 291–292. p.

A Bánát területváltozásai 1791–1920 között²⁹

Külön feszültséget okozott, hogy a valamilyen formában továbbra is működő ezredközségi képviselő a magyarországi megyei képviselővel igen nehezen volt összeegyeztethető. Míg a hatályos törvények értelmében a megyei törvényhatósági bizottság 120–600 tagból állt, a volt határőrvidéki ezredképviseletek csupán 20–40 tagot számláltak. Így például a Határőrvidék polgárosítását megelőzően a 413 ezer lakosú Torontál vármegye – az 1870. évi XLII. tc. által megengedett maximális létszámú – 600 fős törvényhatósági bizottságot működtetett, majd 1873-ban a német-bánatsági terület odacsatolását követően, a 24 ezredképviselettel kibővülve, a bizottság 624 fősre növekedett, ellenben a megye lakosságszáma ugyanakkor közel 100 ezer fővel emelkedett. Ily módon az egykori Torontál megye területén 670

²⁹ Ld. az első számú jegyzet 685. p.

lakosra, a volt német-bánsági területen 4125 lakosra jutott egy megyei képviselő, tehát az egyesülést követően a megyei lakosok képviselője aránylag hatszorosa volt a határőrvidékiekének!

1876-ban a szörény megyei közigazgatás átalakításának irányítására a kormány királyi biztost nevezett ki, majd ugyanebben az évben, annak érdekében, hogy „a megyében feltalálható értelmiség is a közügyek intézésébe bevonatván az alkotmányos viszonyokkal megösmarkedjék, és ezek közreműködésével a kitűzött cél az ideiglenességből a végleges szervezetre való helyes átmenet annál biztosabban elérhető”,³⁰ megtették az előkészületeket – az 1876. évi VI. törvénycikk alapján – a szörény megyei közigazgatási bizottság megalakítására. A közigazgatási bizottságban a törvény intencióitól megint csak eltérve³¹ a közgyűlés által választott 10 tag felét a királyi biztos jelölte ki, a másik 5 tagot az ezredképviselek választották.

A szörény megyei nehézségeket felmérve, 1877 elején a kormány a parlamenthez fordult „a Szörény megyei ideiglenes közigazgatási rendszernek újabb három évre való fenntartásának” engedélyezéséért. A szörény megyei provizórium meghosszabbítását 1877. február 3-án a képviselőház vita nélkül jóváhagyta. A képviselők hangulatát az ügyben jól tükrözte Mocsáry Lajos hozzászólása, aki szerint „ha csakugyan annyira sikerült az abszolút rendszernek, a katonai kormánynak visszatartani, vagy elfojtani a szerencsétlen vidék értelmiségének fejlődését, hogy ott a megyei tisztikarnak, de különösen a központi közegeknek összeállítása nagy nehézségekbe ütközik: akkor lehetetlen a mentséget az eddigiekért és a felhatalmazást továbbra is megtagadni”.³²

A parlamenti felhatalmazás alapján a megyében felgyorsultak az események. Néhány hónap alatt az 1870. évi XLII. törvénycikk 57. paragrafusában felsorolt állások mindegyikére³³ kellő szakmai képzettséggel és nyelvismerettel rendelkező tisztviselőket találtak, és neveztek ki. 1877 augusztus 3-án formálisan is megalakult a közigazgatási bizottság.³⁴ Június 1-én az ezredközösi képviselők részvételével³⁵ megtartották Szörény vármegye alakuló közgyűlését. A közgyűlés tervezetét dolgozta ki a megyének szolgabírói járásokra osztásáról, a tisztikar és a

³⁰ Képviselőházi Irományok 1875. XI. kötet 292. p.

³¹ Az 1876. évi VI. törvénycikk alapján a közigazgatási bizottság elnöke a főispán, tagjainak száma 21, ebből 6 állami hivatalnok, 5 törvényhatósági tisztviselő, és ehhez járult 10 fő, akiket a törvényhatóság közgyűlése két évre választott meg.

³² Mocsáry Lajos felszólalása. Képviselőházi Napló 1875. X. kötet. 22. p.

³³ Alispán, jegyző, tisztviselő, árvaszéki elnök és ülnök, pénztárnok, főorvos, főmérnök, levéltárnok, főszámvevő, közgyám, állatorvos, szolgabírók és a helyi viszonyokhoz képest járási mérnök, járási számvevők és járási közgyám.

³⁴ Képviselőházi Irományok 1878. X. kötet 197. p.

³⁵ 1873. évi 27. törvénycikk, 10. paragrafusának rendelkezései szerint.

segédszemélyzet létszámáról, hatásköréről, a munka felosztásáról, a fizetések nagyságáról, az árvaszék szervezéséről, az árvaügyeknek a törvényszéktől való átvételéről. A tervezeteket a belügyminiszter jóváhagyta, és azok életbe léptek.³⁶ A vármegyei központi igazgatás kiépítését nem követték a járási és helyi igazgatásban hasonló pozitív lépések. Bár az 1871. évi XVIII. törvénycikk értelmében a községi képviselőket és elöljáróságokat a megye községeiben megalakították, a körjegyzői köröket kijelölték, de a jegyzői állások egy részét egyáltalán nem sikerült betölteni, és főleg nem jelentkeztek kellő számban magyarul – az állam hivatalos nyelvén – beszélő községi és körjegyzők.

A törvényhatósági bizottság megfelelő megalakítására – a megyei értelmiség szinte teljes hiánya következtében – továbbra sem volt remény. Az önálló törvényhatóság fenntartására, a közigazgatási, árva- és gyámhatósági költségek fedezésére pedig, a belügyminisztérium számításai szerint, olyan nagyságú megyei pótdadót kellett volna kivetni, amely elviselhetetlen módon megterhelte volna a lakosságot. Ezekre figyelemmel 1879 novemberében a kormány ismételten benyújtotta a szörény megyei ideiglenes közigazgatási rendszer újabb hároméves meghosszabbításáról szóló törvényjavaslatát. A törvényjavaslat indoklása még indirekt módon számolt a megye önálló törvényhatóságként való fennmaradásával („még nem jött el annak ideje, hogy Szörény megyében a megyei önkormányzatot életbe léptetni lehessen”), de már komolyan felmerült a Krassóval való egyesítés gondolata is („a szomszédos Krassó megyével való egyesítés pedig – melyhez fekvésénél fogva utalva van: ez idő szerint még a közszolgálatra, valamint a közigazgatásra káros hatással bír – nehézségekbe ütköznék”).³⁷

A törvényjavaslat parlamenti bizottsági tárgyalása alig kezdődött meg, amikor a szörény megyei események váratlan fordulatot vettek. 1880. január 9-én a szörény megyei közigazgatási bizottság rendes ülésével párhuzamosan, a megyénél általános pénztárvizsgálatot tartottak. A megyei árvapénztár átvizsgálásakor – egy hagyatéki ügyben – állami sorsjegyek eladásával kapcsolatosan nagyobb hiányt fedeztek fel. A sorsjegyek értékesítéséből befolyt pénz hollétéről, Pausz János szörény megyei alispán tájékoztatása szerint, az éppen vidéken tartózkodó árvaszéki elnök lett volna képes beszámolni, akit ennek alapján Újfalussy Miklós szörény megyei királyi biztos (egyúttal krassó megyei főispán) intézkedésére táviratilag azonnal hazarendeltek Karánsebesre.³⁸ Január 12-én reggel a vizsgálatot kiter-

³⁶ Tisza Kálmán belügyminiszter indoklása „az 1877. évi IV. tc. hatályának további 3 évre való kiterjesztéséről” szóló törvényjavaslatához. Képviselőházi Irományok X. kötet 197. p.

³⁷ Tisza Kálmán belügyminiszter indoklása „az 1877. évi IV. tc. hatályának további 3 évre való kiterjesztéséről” szóló törvényjavaslatához. Képviselőházi Irományok X. kötet 198. p.

³⁸ Prefektura Judejului Severin (Szörény megye közgyűlése jegyzőkönyve) 12/1880. 1–4 p. Direcția Judejeana Timiș a Arhivelor Naționale Timișoara.

jesztették az összes megyei pénzkezelésre. Még aznap délután Pausz János alispán hivatalában váratlanul felkereste a királyi biztost, akinek bevallotta, hogy a pénztárhiányban felfedezett sorsjegyeket pillanatnyi pénzzavarában ő zálogosította el, „s egyúttal minden fölhívás nélkül megesküdtött a maga és gyermekei boldogságára, hogy ezen kívül mindennemű pénz kezelése teljes rendben van”.³⁹ Az alispán vallomását követően a helyi vegyesvonattal Lugosra utazott. Másnap több közigazgatási bizottsági tag javasolta Pausz felfüggesztését. Kérelmüket a királyi biztos felterjesztette a belügyminiszterhez. Január 14-én a királyi biztos Lugosra utazott, ahol mint Krassó megye főispánja a megyei közigazgatási bizottság ülésén elnökölt. Közben a vizsgálat kiderítette, hogy az alispán különböző címenek (közmunka váltás, italmérési óvadék, stb.) több ezer forintot utalványozott ki saját magának. Ennek hatására több helyi világi és egyházi tekintély javasolta a királyi biztosnak Pausz azonnali felfüggesztését. A királyi biztos válaszában kifejtette, hogy a vonatkozó törvények szerint⁴⁰ az alispán felfüggesztését – a megfelelő feltételek megléte esetén – kizárólag a közigazgatási bizottság, a megyei közgyűlés, vagy a belügyminiszter hajthatja végre.

Január 20-án szinte egyidejűleg és egymástól függetlenül a közigazgatási bizottság és a belügyminiszter felfüggesztette állásából Pausz Jánost Szörény megye alispánját. Január 24-én Pausz lugosi és karánsebesi házában házkutatást tartottak, ahol „tömérdek iromány találtatott fel, mely legnagyobb részben az elsikkasztott pénzekkel állt összefüggésben”.⁴¹ Január 26-án, az események újabb tragikus fordulataként, Hau Ferenc szörény megyei főpénztárnok az események hatása alatt (mint később kiderült, a sikkasztáshoz semmi köze sem volt,) agyonlőtte magát. Az alispán felfüggesztése a megyében folyó vizsgálat szigorodását és kiterjedését eredményezte. Február 11-én az összes szörény megyei szolgabírói hivatalban vizsgálatot indítottak.⁴² (Szinte azonnal fény derült arra, hogy Csorba Ákos megyei tisztviselő ügyész – aki még 1879 októberében felmondott – a megyei közalapoktól saját kezébe kapott előlegekkel azóta sem tudott elszámolni.)

A szörény megyei vizsgálatokkal párhuzamosan a szomszédos – egyesítésre kizemelt – Krassóban is kitört a botrány. Kiderült, hogy Pascu Gyula járási főszolgabíró közel tizenkétezer forintot szedett be saját kiadásaira ujoncozási költségek, közgyám illeték, adóvégrehajtás, stb. címén. Gyakran megtörtént, hogy „a községektől beszedendő pénzekért csendlegényeket küldött, s az átvett összege-

³⁹ Prefektura Judejului Severin (Szörény megye közgyűlése jegyzőkönyve) 12/1880. 5 p. Direcția Judejeana Timiș a Arhivelor Naționale Timișoara.

⁴⁰ Az 1876: VIII. törvénycikk 2–4 paragrafusára alapján.

⁴¹ Prefektura Judejului Severin (Szörény megye közgyűlése jegyzőkönyve) 12/1880. 8 p. Direcția Judejeana Timiș a Arhivelor Naționale Timișoara.

⁴² Krassói Lapok, 1880. február 11.

ket természetesen nem nyugtázta”.⁴³ Pascu ellen – tanulva a szörényi példából – villámgyorsan megindították a bűnvádi eljárást,⁴⁴ de a lebukásoknak nem akart vége szakadni. Bíró Béla járási főszolgabíró szolgálati lakását mindenféle hatósági engedély nélkül építette fel,⁴⁵ Barajevan Döme csukicsi körjegyző többrendbeli „hivatalos visszaélés és sikkasztás”,⁴⁶ Tóth Pál bégai segédszolgabíró hatásköri túllépés,⁴⁷ Fekete Ákos iktató, hivatali hanyagság és visszaélés,⁴⁸ Kovács Sándor segédszolgabíró hivatali visszaélés⁴⁹ miatt kerültek fegyelmi eljárás alá.

A vizsgálatok következtében a két megye közigazgatása a működőképesség határára került. Jellemző adalék, hogy 1880 áprilisában a szörény megyei közigazgatási bizottság ügyviteli szabályzatát a Belügyminisztérium irattárából kellett lemásoltatni, mert az eredeti példány Pausz János alispánsága alatt elveszett.⁵⁰ Az országos sajtó a Krassó és Szörény megyei visszaélésektől volt hangos. „Megyénkről egész bűnlajstromokat állítottak össze, ... egyesek vétkei miatt egy egész megye morális hitelét vesztheti”.⁵¹

Ilyen előzmények után kezdte meg a Szörény megyei provizórium meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat tárgyalását a képviselőház 1880. március 17-én. Az események hatására a kormány lépéskényszerbe került. A Ház minden oldaláról – bár különböző előjellel – gyors intézkedést követeltek. (A bizottsági tárgyalások során a törvényjavaslatban szereplő három éves provizóriumra vonatkozó javaslatot máris egy évesre csökkentették.) A szörény megyei közvélemény a magyar alkotmányosság bukácsolására még határozottabban reagált. Péchy Jenő a közigazgatási bizottság előadója pontosan érzékeltette, hogy a megyei közigazgatás botránysorozata „a legszerencsétlenebb helyen, a legszerencsétlenebb időben fordult elő, ... a legkevésbé fogja ott az alkotmányos szervezést népszerűvé tenni, valamint... az jó ürügyül szolgál a magyar kormány, az alkotmányos szervezés elleni izgatásra azoknak, a kik ez alatt elvesztvén előbbi befolyásukat, vissza sóhajtoznak a régi katonai autocratia után”.⁵²

⁴³ Prefektura Județului Severin (Krassó megye Közigazgatási Bizottsági jegyzőkönyv) 2/1869. Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale Timișoara.

⁴⁴ Ugyanott. 81/237.

⁴⁵ Országos Levéltár BM K 150. 1880-II-9-3710. valamint Prefektura Județului Severin (Krassó megye közgyűlése jegyzőkönyve) 12/383. Direcția Județeană Timiș A Arhivelor Naționale Timișoara

⁴⁶ Országos Levéltár BM K 150-1880-II-9-8206

⁴⁷ Országos Levéltár BM K 150-1880-II-9-15122

⁴⁸ Országos Levéltár BM K 150-1880-II-9-14712

⁴⁹ Prefektura Județului Severin (Krassó megye közgyűlése jegyzőkönyve) 7/1881. 72/1807 Direcția Județeană Timiș A Arhivelor Naționale Timișoara.

⁵⁰ Országos Levéltár BM K 150-1880-II-2-17072

⁵¹ Krassói Lapok, 1880. február 25.

⁵² Péchy Jenő felszólalása. Képviselőházi Napló 1878. XI. kötet 148 p.

A bánati és a nemzetiségi képviselők számon kérték a kormánytól az alkotmányosság szörény megyei bevezetésének sorozatos halogatását. Szörény két év „várakozásnak daczára végeredményében mégis valószínűleg más törvényhatósághoz fog csatoltatni... az ígért Rachel helyett Leát nyeri, azt nyerte, hogy oda jut, hol a többiek már rég voltak, kiknek eddig is kedvezőbb helyzetük volt.”⁵³

Joannovics György szerint „e két kifejezés: „Szörény megye” és „közigazgatási nyomor” együtt jár minden ember elméjében, mint egymástól elválaszthatatlan fogalom”, ennek ellenére „lovagolni bajosan tanulhat valaki fapapirán, hanem ló hátára kell őt ültetni, természetesen nem szilaj lóéra. Azt hiszem, hogy a mi municipalis önkormányzatunk úgy a mint ma van, szilaj papirának nem mondható... az önkormányzat Szörény megyében minden legcsekélyebb veszély nélkül életbeléptethető”.⁵⁴

Pap György nemzetiségi képviselő álláspontja szerint a Szörény megyei provizórium egyszerűen azért húzódik, mert a kormány nem akar nem magyar tisztviselőket tömegesen alkalmazni a megyében. Ezért inkább „importáltak oda az egész országból, magyarokat, Újfalusitól, Pausztól kezdve a legutolsó írnokig, akik mindnyájan arról nevezetesek, hogy nem voltak jó próféták saját otthonukban”. Pap a kormány törvényjavaslatát részletes tárgyalás alapjául sem fogadta el, hanem ellenindítványt terjesztett elő, melyben „a Szörény megyében levő sajnós közállapotok megszüntetése céljából a ház utasítja a belügyminisztert az 1870. XLII. t. cz. hatályát Szörény megyére is kiterjeszteni haladék nélkül”.⁵⁵

Tisza felszólalásában – valószínűleg az év eleji botrányos események hatására – már egyértelműen Szörény megye megszüntetése mellett foglalt állást: „a köteles őszinteségnél fogva kívánom nyilvánítani azt, ... miszerint Szörény megye sem anyagi helyzeténél, sem egyéb viszonyainál fogva külön törvényhatóságot nem fog képezhetni, hanem mint ez más határvidéki megyékkel is történt, más törvényhatósággal kapcsolatosan kell, hogy a törvényhatósági jogok élvezetének összességébe bevezetessék”.⁵⁶ Tisza ígérete szerint az erre vonatkozó törvényjavaslatot a kormány legkésőbb 1880. októberére a képviselőház elé fogja terjeszteni.⁵⁷

⁵³ Liphay Béla felszólalása, Képviselőházi Napló 1878. XI. kötet 151. p.

⁵⁴ Joannovics György felszólalása, Képviselőházi Napló 1878. XI. kötet, 152 p.

⁵⁵ Pap György felszólalása, Képviselőházi Napló 1878. XI. kötet, 156. p.

⁵⁶ Tisza Kálmán felszólalása, Képviselőházi Napló 1878. XI. kötet, 153. p.

⁵⁷ A képviselőház végül elfogadta az 1880: XI. törvénycikket, amely szerint „a Szörény megyei ideiglenes közigazgatási rendszernek három évre való fenntartásáról szóló 1877: IV.-ik t.-cz. hatálya további egy évre kiterjesztetik. Ezen év lefolyása alatt a belügyminiszter törvényjavaslatot fog betervezteni a Szörény megyét érdeklő viszonyok végleges rendezése iránt”. 1879–1880. évi törvénycikkek. Bp. 1896. 249 p.

A képviselőházi ülést követően három nappal – a kormány új politikájának jegyében – Újfalussy Miklós helyére Tabajdy Károly arad megyei főispánt neveztek ki Krassó megye főispánjának. Tabajdy feladatának a megyei közigazgatás helyreállítását és ezzel Krassó és Szörény megyék egyesítésének előkészítését kapta. „Jelen megbízatásához azon reményemet fűzöm, hogy Krassó megye törvényhatóságának működése a jó közigazgatás igényeinek minden tekintetben meg fog felelni”.⁵⁸ – írta Tisza Tabajdyhoz a kinevezés alkalmával. A fegyelmi ügyek és elbocsátások miatt megtizedelt krassó és szörény megyei közigazgatási apparátust a belügyminisztériumból ideiglenes megbízatással kirendelt tisztviselőkkel pótolták, akiknek legfőbb feladatuk az egyesítés előfeltételeinek megyei megteremtése volt.⁵⁹ A belügyminisztériumban közben elkezdték az egyesítési törvényjavaslat kidolgozását, amely a nyár közepére el is készült. A minisztertanács július 23-án tárgyalta és fogadta el a „Krassó és Szörény megye egyesítéséről” szóló törvényjavaslatot. Tisza Kálmán mint belügyminiszter 1880 július 25-én a törvényjavaslatot és indoklást a legfelsőbb királyi elhatározás tervezetét, és a felterjesztés német nyelvű fordítását „azon hódolatelljes kéressel” terjesztette az uralkodó elé, „hogy ezen törvényjavaslatnak az országgyűlés elé terjesztését legkegyelmesebben megengedni méltóztasson”.⁶⁰

Közben Szörény vármegye utolsó kísérletet tett az egyesítés megakadályozására. Az 1880. augusztus 11-én Karánsebesen megtartott nagy megyei értekezlet határozatai alapján szeptember 25-én a megye feliratot küldött a belügyminisztériumba, és személyesen a miniszterelnökhöz.⁶¹ A petíció főképp „a volt határvidék tényleges viszonyaiban gyökerező sajtyszerűségekre és különleges jogi állapotra” hivatkozva látta indokoltnak Szörény vármegye önállóságának fenntartását. Úgy vélték, hogy a közel ötezer házközösség speciális jogi viszonyainak, a titkosan felosztott házközösségi birtokoknak és a megyei telekkönyveknek a rendezése, a volt határvidéki pénzalapok kezelése helyben intézhető a legszakszerűbben. A felirat ígéretet tett a megyei hivatalok méltóbb elhelyezésére, és megkísérelte bebizonyítani a megye adózóképességének jövőbeli növekedését. Végkövetkeztetésében a felirat nem tartotta megengedhetőnek, hogy „a volt Határvidékből alkotott Szörény megye lakosságának... érdekei – vitális jogviszonyok veszélyez-

⁵⁸ Országos Levéltár BM K 150-1880-II-2-13047, valamint Krassói Lapok 1880. április 21.

⁵⁹ Képviselőházi Irományok. 1878. XVII. kötet 174. p.

⁶⁰ Országos Levéltár BM K 150-1880-I-2-55961

⁶¹ „Szörény megye lakossága képviselőinek kérvénye, melyben a megyének továbbra leendő önkormányzati főnállása és az 1870. évi 42. tcz. értelmében leendő szervezéséért esedeznek”. Országos Levéltár BM K 150-1880-II-2-46096

tetésével azon sajátságoktól és különleges jogi állapotoktól távol, más törvényhatóságokkal összelegyítettessenek”.⁶²

Tisza ígéretének megfelelően október 4-én benyújtotta az országgyűléshez „a Krassó és Szörény megye egyesítéséről” szóló törvényjavaslatot. A törvényjavaslat az új vármegye székhelyének az „úgy fekvésénél, valamint forgalmánál és az ott létező megyei székháznál fogva az egyedül szóba jöhető” Lugost tette meg. (1. §) A törvényjavaslat rendelkezései alapján az új megyei bizottság megalakulásáig a korábbi krassó és szörény megyei bizottsági tagok együttesen képezték a törvényhatóság egyetemét, (2. §), a korábbi központi megyei tisztviselők mindkét megyében helyükön maradtak, kivéve, ha ezáltal az egyesített megyében a „kellő létszámot” túlhaladnák, ekkor a Szörény megyei személyzetből a fiatalabbak – egyévi fizetésüknek megfelelő végkielégítéssel – „lemondottak tekintetnek” (4. §), az egyesült vármegyében az eddigi beosztás és választási székhelyek fenntartásával hét országgyűlési választókerület működik (7. §.), és végül kimondta, hogy amíg az új megye képviselői szerve és tisztikara meg nem alakul, a két megye törvényhatósági bizottsága, központi választmánya és tisztikara „működéseiket folytatni tartoznak” (8. §.).⁶³

A törvényjavaslatot rövid parlamenti vitát követően⁶⁴ november 23-án elfogadta a képviselőház, majd a december 6-i királyi szentesítést követően a törvényt december 9-én a képviselőházban, december 11-én a főrendiházban kihírdették. December 14-én a belügyminiszter rendeletet bocsátott ki, amelyben a törvény alapján elrendelte a megyeszervezés folyamatba tételét. December 15-én Tisza utasította Tabajdy főispánt az egyesített megye törvényhatósági bizottságának újjáalakítására hivatott megyei közgyűlés 1881. január 4-i összehívására, külön kihangsúlyozva, hogy mindkét megyei bizottság „minden tagjához intézendő személyes meghívó levél menjen ki”.⁶⁵ Tisza mindemellett dodonai utasításokkal is ellátta kinevezett krassó-szörényi főispánját: „Méltóságod ügybuzgalmában és tapintatosságában kezességet látván arra nézve, hogy befolyását a kellő irányban érvényesíteni fogja, részemről csupán annak kijelentésére szorítkozom, az újon

⁶² Ugyanott. 8. p.

⁶³ Képviselőházi Irományok 1878. XVII. kötet 175. p.

⁶⁴ Az egyesítés ellenében a vita során tulajdonképpen egyetlen érv fogalmazódott meg, mégpedig az új megye méretére vonatkozóan: „... ily roppant lélekszám mellett, még ha jó tisztikar van is a megyében a jó, a helyes adminisztráció lehetetlen. Így van ez mindenütt, de különösen hazánkban, hol a közlekedési eszközök hiányossága, a közigazgatási tisztviselők többé-kevésbé kvalifikálatlan volta, a községek tengő élete, nagyon is szükségessé teszi a központból minden irányba kisugárzó gondos és hathatós ellenőrzést... Attól tartok tehát, hogy a tervben levő egyesítés, az erők egyesülése helyett, az erők elszibbadását fogja maga után vonni”. Joannovics György felszólalása. Képviselőházi napló 1878. XIV. kötet. 99. p.

⁶⁵ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-57235

alakított megye vezetésénél követendő rendezéséhez azon várapozásomat fűzöm, miszerint ezen rendezés akként fog keresztül vitetni, hogy az úgy az állam, mint a megye érdekeinek teljesen megfeleljen”.⁶⁶ Decemberben megkezdődtek az új megyei hivatalok szervezésére irányuló munkálatok. A hónap közepén megszűnt a szörény megyei adófelügyelői hivatal,⁶⁷ december 11-én elkészült a legtöbb adót fizetők új lajstroma,⁶⁸ december 17-én felállt az új államépítészeti hivatal,⁶⁹ december 21-én kinevezték az egyesített megye posta és távirdaügyeinek vezetőjét.⁷⁰ December 11-én a belügyminiszter értesítette minisztertársait, miszerint eljött az ideje, „hogy az érdekelt szakminiszter urak az újon alakított Krassó-Szörény megye közigazgatási bizottságába saját közegüket kiszemeljék!”⁷¹ 1880. december végén köriratban értesítették valamennyi belügyminisztériumi ügyosztályt, hogy 1881 január 4-től a krassó és szörény megyei törvényhatóságok működése megszűnik.⁷²

A minisztériumban mindeközben intenzív egyeztetések zajlottak az egyesült megye költségvetéséről és tisztikarának létszámáról. Az új megye vezetésének álláspontja szerint, „a tisztii személyzet létszáma megállapításánál a feldolgozandó munka mennyisége az egyedüli irányadó”.⁷³ Tabajdy főispán január 3-án az egyesítést kimondó közgyűlés előtti napon⁷⁴ a két megyei törvényhatósági bizottság befolyásos tagjaival az új tisztikar összeállításának kérdésében „tüzetes megállapodásra” jutott.⁷⁵ A főispán által vezetett bizottság több ponton felülvizsgálta a minisztériumban született megállapodást. A megye által beterjesztett javaslatban egy aljegyzői, gyámpénztárnoki és gyámellenőri, egy harmadik állatorvosi, három-három írnoeki és díjnoki, egy árvaszéki irattárosi és egy második tisztii ügyészi állás létesítése szerepelt többletigényként. A főispán hangsúlyozta, hogy az összes változás az ő hozzájárulásával, sőt indítványával jött létre,⁷⁶ hiszen a vármegyei tisztviselői karának végleges megállapítása belügyminisztériumi jóváhagyást igényelt.

⁶⁶ Ugyanott

⁶⁷ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-23-666

⁶⁸ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-57233

⁶⁹ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-17

⁷⁰ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-39470

⁷¹ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-57232

⁷² Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-57878

⁷³ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-2/234

⁷⁴ Másnap, 1880. január 4-én, ünnepélyes körülmények közepette az új vármegye alakuló közgyűlése „Krassó és Szörény megyék külön fennállását megszüntnek és azok helyébe Krassó-Szörény egyesített megyének szervezését megkezdettnek és életbe léptettnek jelentette ki”. Az egyesített Krassó-Szörény megye ezzel – 9300 km²-nyi területtel, 378 ezer lakossal – az ország egyik legnagyobb vármegyei törvényhatóságává vált. Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-2/234.

⁷⁵ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-30/880

⁷⁶ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-30/880

Az 1870. évi XLII. törvénycikk ugyan a megyei közgyűlések hatáskörébe utalta az új megyei hivatalok és állomások létesítését, a régiéket megszüntetését, a fizetések szabályozását, és az erre vonatkozó szabályrendeletek megalkotását, de mindezt belügyminiszteri helybenhagyáshoz kötötte.⁷⁷

**Javaslat az egyesített Krassó-Szörény megye központi tisztikarának
fizetéséről, lakbérletményéről és úti átalányáról.⁷⁸**

	Évi fizetés (Ft)	Évi lakbér (Ft)	Úti átalány (Ft)
Alispán	2000	természetben	400
Főjegyző	1500	225	-
I. Aljegyző	1000	150	-
II. Aljegyző	800	120	-
III. Aljegyző	700	105	-
I. Aljegyző	900	150	-
II. Aljegyző	900	150	-
2 Tiszti ügyész	1200	150	-
Közigazgatási pénztárnok	1000	150	-
Közigazgatási pénztárelenőr	800	120	-
Gyámpénztárnok	1000	150	-
Gyámellenőr	800	120	-
Főszámvevő	1000	150	-
6 alszámvevő	600	90	-
Főorvos	800	természetben	400
Bujakórházi orvos	600	természetben	-
Árvaszéki elnök	1400	210	-
5 árvaszéki ülnök	1000	150	-
Árvaszéki jegyző	800	120	-

⁷⁷ 1870: XLII. törvénycikk III-IV. fejezet. 1869-1870 évi törvénycikkek. Bp. 1896. 215-219 p. valamint GRÜNWARD BÉLA: A közigazgatás rendszere. IV. kötet. Bp. 1889. 193-207 p.

⁷⁸ Országos Levéltár BM K 150-1881-2-12-1174/814. melléklet

	Évi fizetés (Ft)	Évi lakbér (Ft)	Úti átalány (Ft)
Árvaszéki számvevő	600	90	-
3 Állatorvos	450	75	Lugoson 200 Karánsebesen 150 Oraviczán 150

A krassói-szörényi alispán, néhány nappal később készült hivatalos jelentése⁷⁹ az „elkerülhetetlenül szükséges” létszámfejlesztések között elsőként említett két új aljegyzői állást, mivel a jegyzők számára a számos bizottsági és választmányi ülésen (állandó választmány, közigazgatási bizottság, statisztikai bizottság, fegyelmi választmány, stb.) való kötelező részvétel mellett, a megyében várhatóan az ügyfélforgalom is jelentősen növekedni fog. Számításai szerint Krassó megye 1880. évi ügyfélfogalma 18.494 ügyirat, Szörényé 9140 ügyirat volt. Az egyesülés után a közösen várható 28 ezer iratból hozzávetőleg háromezer elesik az átfedések miatt, ezret a számvevőség intéz el, így az alispán szerint a körülbelül 24 ezer ügyirat indokoltá teszi a két új aljegyzői állás rendszeresítését. Az alispáni jelentés másik javaslata a korábbi krassó megyei gyakorlat megszüntetésére vonatkozott, amely a tiszti főügyész és tiszti ügyész között különbséget tett. A két fizetési osztályba sorolt ügyészi állásnak egyébként törvényi háttere sem volt, de az alispán javaslata szerint, az egyik – éppen felfüggesztett – ügyész helyére felvett szörény megyei tiszti ügyész nem csak az előbbi szabálytalanságot szüntette volna meg, de „a volt szörény megyei házközösség sajátságos viszonyai, valamint az ott érvényben levő és a mienktől egészen eltérő peres és peren kívüli eljárás külön gondozása” is értő kezekben maradna.⁸⁰ Az alispáni jelentés az árvaszéknél tervezett nagyobb létszámbővítést,⁸¹ ahol árvaszéki irattárnoki, árvaszéki nyilvántartói, gyámellenőri, gyámpénztárnoki állás létesítését javasolta, a harmadik megyei állatorvos felvételét pedig a „Duna Fejedelemséggel való szomszédsággal” a „keleti marhavész gyakori pusztításával” indokolta. Az alispáni jelentés a tisztviselői illetmények vonatkozásában nagy önmérsékletet tanúsított. A megnövekedett feladatok ellenére a fizetések gyakorlatilag egyetlen megyei beosztásban sem növekedtek, sőt néhány helyen csökkentek. Míg például a krassó megyei alispán évi 2400 Ft, a

⁷⁹ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-1174

⁸⁰ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-1174

⁸¹ Az árvaszék ügyforgalma 1880-ban Krassó megyében 12.140, Szörény megyében 3200 darabos volt. Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-1174

szörény megyei alispán 2200 Ft évi fizetést kapott, az egyesített krassó-szörényi alispánnak 2000 Ft évi fizetéssel kellett megelégednie.⁸²

A Krassó-Szörény megye által igényelt tisztviselői létszám és segédszemélyzet teljes költségigénye a két megye korábbi különálló működéséhez viszonyítva számottevő költségvetési megtakarítást eredményezett. Szörény megyében 1880-ban a megye tisztviselő-segéd és kezelő személyzetének összes fizetése 18.400 Ft-ot tett ki, míg az egyesített Krassó-Szörény megye Szörényből átvett, és újonnan létrehozott állásainak együttes költségigénye mindössze 13.145 Ft-ra rúgott.⁸³

A költségmegtakarítást is eredményező megyei javaslatokat a belügyminisztérium mérsékelt lelkesedéssel fogadta. Az árvaszéki irattárban a javasolt két írnok helyett csak egyet fogadott el, s a „meglévő irodai személyzet nagy számánál fogva” a tervezett második díjnoki állást is mellőzendőnek vélte.⁸⁴ Az elfogadott javaslatokat is kizárólag „tekintettel az átmenet nehézségeire” tartotta elfogadhatónak, vagy egyenesen kikötötte, – például a hatodik aljegyzői és a hatodik számvevői állás esetében – hogy a betöltött szolgálati helyek ideiglenesnek tekintendők „melyek a beálló első üresedések alkalmával multhatatlanul beszüntetendők lesznek”.⁸⁵ Végsősoron a belügyminisztérium új állásként, 2 aljegyzői, 2 tiszti ügyézi, 2 alszámvevői, 1 árvaszéki ülnöki, 1 gyámpénztárnoki, 1 gyámpénztárnoki ellenőri, 1 gyámnyilvántartói, 1 alleveltárnoki, 1 állatorvosi, 3 írnoki, és 2 díjnoki statust engedélyezett 1881. január 9-én.⁸⁶ Ezek után volt lehetőség arra, hogy az ország legfiatalabb vármegyéjének első – ötvenezer Ft-ot meghaladó – éves költségvetését elfogadják.⁸⁷ Ezzel az aktussal zárult le a tulajdonképpeni megyeegyesítés folyamata.

A lélek, alkotmányos szabadság és magyar szellem nélküli Határőrvidék helyén⁸⁸ Magyarország második legnagyobb törvényhatósága működött. Még harmincnégy évig.

⁸² Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-1174

⁸³ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-1174/81

⁸⁴ Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-1174

⁸⁵ Ugyanott.

⁸⁶ További megkötésként a belügyminisztérium azt is kimondta, hogy az állások többsége (17 állásból 14) „okvetlenül a volt Szörény megye központi tiszti karából lesz betöltendő, illetőleg a megfelelő személyzet ezen megyében átveendő” Országos Levéltár BM K 150-1881-II-12-1174

⁸⁷ Ugyanott.

⁸⁸ Péchy Jenő szavai. Képviselőházi Napló. 1878. XI. kötet 148. p.

DIE VEREINIGUNG DER KOMITATE KRASSÓ UND SZÖRÉNY

Der vom ungarischen Parlament im November 1880 verabschiedete Gesetzartikel Nr. 55, der die Komitate Krassó und Szörény zu einem Munizipium vereinigte, hat damit nach dem Abschluss eines seit mehr als einem Jahrhundert andauernden, mühsamen, wechsellvollen, oft als hoffnungslos erscheinenden Prozess der Gebietsverwaltung und der politischen Reintegration die im staatsrechtlichen Sinne genommene Einheit des Mutterlandes hergestellt. Infolge der Vereinigung der beiden Komitate bzw. durch die Aufhebung des halb-militärisch organisierten Komitates Krassó konnten sich nun die Grundsätze und die Basisinstitutionen der repräsentativen Demokratie – nahezu anderthalb Jahrzehnte nach dem Ausgleich von 1867 im ganzen Gebiet des Landes durchsetzen.

Die Vereinigung der Komitate Krassó und Szörény galt als der wichtige abschließende Akt und zugleich als die staatsrechtliche Garantie der bürgerlichen Umgestaltung der Militärgrenze von Ungarn.

Die der Vereinigung der Komitate vorausgehende Skandalreihe in der Verwaltung und deren Behandlung durch die Behörden, die als Folgeerscheinung eingetretenen Diskussionen im Parlament und die im Hintergrund durchgeführten zwischenministerialen Kollaudierungen hatten prägnant die Regularitäten, die Stärke und die Schwäche des täglichen Funktionierens des Tiszaschen Verwaltungssystems bloßgelegt.